بەش: کۆمەڵناسی

کۆلێژ: ئاداب

زانکۆ: زانکۆی سەلاحەددین

بابەت: چاکسازی تاوانباران

پەرتووکی کۆرس: ساڵی چوارەم/ کۆرسی دووەم

ناوی مامۆستایان:

پ.ی. د. زانا احمد بیرداود م.ی. دانا رحمان خضر

ساڵی خوێندن: ٢٠٢٣-٢٠٢٤

پەرتووکی کۆرس

Course Book

١. ناوی کۆرس	کۆرسي دووەم
٢. ناوی مامۆستایانی بەرپرس	پ.ی. د. زانا احمد بيرداود م.ی. دانا رحمان خضر
٣. بەش/ کۆلێژ	کۆلێژی ئاداب، بەشی کۆمەڵناسی
٤. پەیوەندی	ئیمێل: ١- zana.perdawd@su.edu.krd ژ.م: ٠٧٥٠٤٦١٨٥٦٩ ئیمێل: ٢- dana.khidr@su.edu.krd ژ.م: ٠٧٥٠٨٣٦٩٤٥٤
٥. یەکەی خوێندن (بە سەعات) لە هەفتەیەک	بۆ نموونە تیۆری: ٣
٦. ژمارەی کارکردن	ئامادەبوونی مامۆستای وانەبێژ بۆ قوتابیان لە ماوەی هەفتەیەکدا ٢ ڕۆژ / ٦ کاتژمێر
٧. کۆدی کۆرس	
٨. پرۆفایلی مامۆستایان ١- پ.ی.د. زانا احمد بيرداود ٢- م.ی. دانا رحمان خضر	دەرچووی بەشی کۆمەڵناسی، بە کالۆریۆس (١٩٩٩-٢٠٠٠)، ماستەر لە کۆمەڵناسی، لە پسپۆری (چاکسازی تاوانباران) لە ساڵی (٢٠٠٧). دکتۆرا لە کۆمەڵناسی لە پسپۆری (تاوانناسی)، (٢٠١٧). دەرچووی بەشی کۆمەڵناسی، بە کالۆریۆس (٢٠١٣-٢٠١٤)، ماستەر لە کۆمەڵناسی، لە پسپۆری (کۆمەڵناسی پیشەسازی) لە ساڵی (٢٠٢٢).
٩. وشە سەرەکیەکان	**پشکنین، پۆلێنکردن، پرۆگرامی خزمەتگوزاری کۆمەلأیەتی و تەندروستی، پرۆگرامی پێشوازی، پرۆگرامی کارکردن، پرۆگرامی فێرکردن، سیستەمی ئازادکردنی ئازادی مەرجدار، پرۆگرامی چاودێری دواییینە.**

١٠. ناوەرۆکی گشتی کۆرس:

گرنگی بابەت:-

بابەتی چاکسازی تاوانباران وەکو سەرەتایەك بۆ پێناسەی ئەم زانستە و بابەتەکانی لە پشکنین، پۆلێنکردن، پرۆگرامی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و پرۆگرامی کارکردن و پرۆگرامی پەروەردەی ئایینی و ڕەوشتی بەمەبەستی نەهێشتنی ڕەفتاری تاوانکاری و مامەڵەکردن لەگەڵ بەندکراوان و ناسینی ڕێوشوێنە چارەسەرییەکانی ڕووبەڕووبونەوەی ڕەفتاری تاوانکاری و چۆنییەتی چاکسازی و راهینانی تاوانباران لە بەندیخانەکانی هەرێمی کوردستان کە بۆ توێژەری کۆمەڵایەتی یەکێکە لە ئەرکە گرنگەکانی ئایندەیان..

پەیامی ئەم کۆرسە بریتییە لە تێگەیشتن لە پرۆسەی چاکسازی ڕاهێنانی تاوانباران لە بەندیخانەکاندا لەگەڵ ئاشنابوون بە کرداری پشکنین و پۆلێنکردنی تاوانباران, هەروەها زانینی پێداویستییەکانی کاری چاکسازی لە پرۆگرامی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و پرۆگرامی خزمەتگوزاری تەندروستی و شوێن و بینایەی دامەزراوەی چاکسازی و پرۆگرامی کارکردن و پرۆگرامی پەروەردەی ئایینی و ڕەوشتی بەندکراوان لە بەندیخانەکان و تێگەیشتن لە سیستەمە سزاییە جێگرەوەکان، وەك پرۆگرامی پەیوەندی بە جیهانی دەرەوە و پەیوەندی تەلەفۆنی و سیستەمی بەڕێوەبردنی دامودەزگا سزاییەکان و, پێداویستییە دەرەکییەکانی کاری چاکسازی و سیستەمی ئازادکردنی ئازادی مەرجدار و پرۆگرامی چاودێری دواییندە, بە ئامانجی تێگەشتنی قوتابیان لە چۆنییەتی کارکردن لە فەرمانگە چاکسازییەکان و شێوازی چاکسازی و ڕاهێنانی تاوانباران وەکو توێژەرێکی کۆمەڵایەتی, لەسەر بنەمایەکی زانستی و هونەریدا.

لە کۆتایی کۆرس قوتابی فێری ئەم زانیاریانەی لای خوارەوە دەبێت

1) **پشکنین و جۆر و گرنگی و قۆناغەکانی.**
2) **پێناسەی پۆلینکردن و بنەمایەکانی جیاکردنەوەی تاوانباران.**
3) **ئاشنابوون بە پرۆگرامی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و ڕێگاکانی لە چوارچێوەی پرۆسەی چاکسازی تاوانباران.**
4) **ئاشنابوون بە پرۆگرامی خزمەتگوزاری تەندروستی و پێویستییەکانی لە بواری خۆپاراستن و**

چارەسەرکردنی بەندکراوان.

٥) ئاشنابوون بە پرۆگرامەکانی چاکسازی تاوانباران لە پرۆگرامی کارکردن و پەروەردەی گشتی و ئایینی و پەیوەندی بە جیهانی دەرەوە و پرۆگرامی سزا و پاداشت.

٦) زانینی تایبەتمەندییەکانی بینایەی بەندیخانە و کارکردن لە نێویدا.

٧) زانینی سیستەمی ئازادکردنی مەرجدار و پرۆسەی چاودێری کۆمەڵایەتی دواییینە.

١١. ئامانجەکانی کۆرس

ئامانجی بابەت:-

١- تێگەیشتن لە پێداویستییە ناوەکی و دەرەکییەکانی چاکسازی تاوانباران لە بەندیخانەکاندا.

٢- ئاشنابوون بە بینایەی فەرمانگەی چاکسازی و مەرجەکانی.

٣- تێگەیشتن لە سروشتی کارکردنی فەمانبەران و مەرجەکانی.

١٢. ئەرکەکانی قوتابی

- ❖ پێویستە قوتابی لەکاتی وانە وتنەوەدا لەپۆلدا ئامادە بێت.
- ❖ بەشداریکردنی قوتابییان لە وانەکان (چالاکی ڕۆژانە) لە گفتوگۆی نێو هۆلی خوێندن.
- ❖ بەشداریکردن لەتاقیکردنەوەکان.
- ❖ ئامادەکردنی ڕاپۆرت و پیشکەشکردنی سمینار.

١٣. ڕێگەی وانە ووتنەوە

- ❖ لەڕێگەی پاوەرپۆینت بابەتەکان ئامادە دەکرێت و بەشێوی سلاید لەڕێگەی داتاشۆ پێشکەش بە قوتابیەکان دەکرێت.
- ❖ پیشاندانی وێنەی جۆراوجۆر سەبارەت بە وانەکان لەڕێگەی داتاشۆ.
- ❖ لەکاتی پێویستدا زۆر جار بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتر تەختە بۆ نووسین بەکاردێت.
- ❖ گفتوگۆی نێوان مامۆستا و قوتابی...... هتد

١٤. سیستەمی هەڵسەنگاندن

- **لە جاری یەکەم تاقیکردنەوەیەک لەسەر (١٥) نمرە دەکرێت.**
- **هەروەها لە جاری دووەم بەهەمان شێوە تاقیکردنەوەیەک لەسەر (١٥) نمرە دەکرێت.**
- **(١٠) نمرەکەی تر بۆ چالاکییەکانی پۆل و ئامادەبوون و ڕاپۆرت و سمینار و ئامادەنەبوونی قوتابی لە پۆلدا و بەشداریکردنیان لە محازەراتەکان بۆ گفتوگۆ و پرسیار و تێبینی دەبێت.**
- **(٦٠) نمرە بۆ تاقیکردنەوەی کۆتایی کۆرسەکە دەبێت.**

کۆی گشتی دەکاتە (١٠٠) نمرە.

١٥. دەرئەنجامەکانی فێربوون

ئامادەکردنی قوتابی بۆ کارکردن لە فەرمانگە چاکسازیەکان (گەورەکان، مێردمندالان و ئافرەتان)ی هەرێمی کوردستان لەسەر بنەمایەکی زانستی و پسپۆڕی, ئەویش بەئامانجی ئامادەکردنی بەندکراو بۆ گەڕانەوە بۆ نێو کۆمەلگا بەشێوەیەکی شیاو تەندروست وەکو هاولاتیەکی سوودبەخش بۆ خۆی و بۆ کۆمەلگا.

ئاشنابوونە بە چەمکە سەرەکی و لاوەکییەکانی ئەم بابەتە، دواتر لەڕێگای ڕوونکردنەوەی بۆ قوتابیان سەبارەت بە دیاردە و پێکهاتە جۆراوجۆرەکان؛ کە کاری سەرەکی توێژەرانە بۆ تێگەیشتن لە بابەتەکان و خستنەڕوو و شیکردنەوەی ڕاستییەکان، تاکو بتوانرێ لە ئەگەری بوونی هەر کێشەیەکدا؛ چارەسەی گونجاوی بۆ بدۆزرێتەوە.

١٦. لیستی سەرچاوە

یەکەم:- سەرچاوە سەرەکیەکان:

أ- سەرچاوەی کوردی:

١- کەوسەر احمد خالند وهیمداد مجید علی ، زانستی سزا، ٢٠٠٥ .

٢- سابیر بەکر بوکانی ، تاوانبار و سزا .

٣-هیوا یاسین محمد ڕەوشی بەندکراوان لە دامەزراوەکانی چاکسازی و کۆمەلآیەتیدا نامەی ماستەر زانکۆی سلێمانی کۆلێژی

زانسته مرۆڤایەتیەکان , ٢٠١٠ .

٤-مەحەمەد مەعروف عەبدوڵلاّ، زانستی سزا، وەرگێرانی: کاوانی ئەنوەر مەسیفی، ٢٠١٢.

ب- سەرچاوزەی عەرەبی:

١-د. محمد نجيب حسنى ، دروس فى علم الاجرام وعلم العقاب،مگبعه جامعه ،القاهره،١٩٨٢.

٢- د. عبود السراج ، علم الآجرام وعلم العقاب،مگبعه ژات السلاسل،الكويت،١٩٨٥ .

٣-د . محمد معروف عبدالله، علم العقاب ، مگبعه الگباعه المركزيه، بغداد،١٩٨٩.

٤-على احمد جعفر ،فلسفه العقاب والتصدى للجريمه، المؤسسه الجامعيه للدراسات والنشر،بيروت، ٢٠٠٦.

٥- زانا احمد بيرداود ،معوقات العمل الآصلاحى فى سجون اقليم كردستان العراق، رساله ماجستير،جامعه صلاح الدين ،كليه الآداب ،قسم علم الاجتماع ،٢٠٠٧.

٦-عبدالجبار عريم، گرق علميه حديپه فى اصلاح وتأهيل المجرمين والجانحين، مگبعه المعارف، بغداد، ١٩٧٥.

٧- محمد سيد فهمى، الخدمه الاجتماعيه فى مجال الجريمه والعقاب، المكتب الجامعى الحديپ، الاسكندريه، ٢٠١٢.

٨- هدى حامد قشقوش، أصول علمى الإجرام والعقاب، دار النهچه العربيه، القاهره، ٢٠١٣.

دووەم : سەرچاوە لاوەکیەکان:-

١-محمد شلال العانى والمدرس على حسن گواليه ، علم الاجرام والعقاب دار المسيره، عمان ،١٩٩٨

٢-د. عادل يحيى ، مبادىو علم العقاب ، شركه ناس للگباعه، القاهره،٢٠٠٥

٣-د. محمد صبحى نجم ، أصول علم الآجرام والعقاب، دار الپقافه، عمان ،٢٠٠٨

٤-شرين عبدالحميد نبيه ،السجون فى ميزان العداله والقانون ، منشأه المعارف، الاسكندريه، ٢٠٠٨.

١٧. بابەتەکان	ناوی مامۆستایانی وانەبێژ
پێداویستییەکانی چاکسازی تاوانباران لە بەندیخانەکاندا	**1 - پ. ی. د. زانا احمد پیرداود** **2 - م.ی. دانا رحمان خضر** **وەک: ٢ کاتژمێر بۆ هەر گرووپێك، ٢گرووپ=(٦)کاتژمێر ڕۆژانی** **٣ شەمة ٨:٣٠ , ١٠,٣٠** **چوارشەممە ٨:٣٠ , ١٠,٣٠** **٥ شەممە ٨:٣٠, ٩:٣٠**
تەوەرەی یەکەم: پێداویستییە ناوەکییەکانی چاکسازی تاوانباران لە بەندیخانەکاندا	
یەکەم: پرۆگرامی پێشوازی:	
١- پشکنین: (پێناسە، گرنگی، جۆرەکانی پشکنین: پزیشکی بایلۆجی، عەقلی، دەروونی، کۆمەڵایەتی، ئەزموونی، قۆناغەکانی پشکنین)	
٢- پۆلێنکردن: (پێناسە، گرنگی، جۆرەکانی دابڕاندن: ڕەگەز، تەمەن، ماوەی سزای ڕابردووی تاوانبار، تەندروستی، سەرکۆنەکردن، سیستەمەکانی پشکنین و پۆلینکردن).	
دووەم: پرۆگرامی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی: (پێناسە، بنەماکانی، ١- ڕێگاکانی خزمەتی تاك، پرۆسەی پێشوازی تاوانباران، یارمەتیدانیان بۆ رووبەڕوبوونەوەی گرفتەکانیان، چۆنیەتی چارەسەرکردنی گرفتەکانیان، ٢- ڕێگاکانی خزمەتی بە کۆمەڵ و ئەنجامەکانی، ٣- ڕۆڵی پیشەیی توێژەری کۆمەڵایەتی لەبواری ڕێکخستنی کۆمەڵگا لەناو بەندیخانە).	
سێیەم: پرۆگرامی خزمەتگوزاری تەندروستی: (گرنگی، أ- شێوازی خۆپاراستن: **١- شوێن و بینایەی دامەزراوەی چاکسازی، ٢- خواردەمەنی، ٣- پاکوخاوێنی بەندکراو،** **٤- چالاکی وەرزشی، ب- شێوازی چارەسەرکرد: ١- پشکنینی بەندکراو، ٢- چارەسەری بەندکراو. ڕۆڵی پزیشك لە دامەزراوە چاکسازاییەکان).**	
چوارەم: پڕۆگرامی کارکردن: (مەبەستەکانی، گرنگی، مەرجەکانی، سیستەمەکانی).	
پێنجەم: پڕۆگرامی فێرکردن: گرنگی، جۆرەکانی فێرکردن: **أ/ فێرکردنی گشتی، ب/ فێرکردنی هونەری، شێوازەکانی فێرکردن:** **أ- وانە وتنەوە، ب- کتێبخانە، ج- ڕۆژنامە، د- چالاکی ڕۆشنبیری و ڕابواردن.**	
شەشەم: پرۆگرامی پەروەردەی ئایینی و ڕەوشتی: (پەروەردەی ئایینی و پەروەردەی ڕەوشتی).	

	حەوتەم: پرۆگرامی سزای تەمبێکردن و پاداشت: أ/ سزای تەمبێکردن (گرنگی، مەرجەکانی)، ب/ پاداشت (گرنگی، جۆرەکانی)
	هەشتەم: پرۆگرامی پەیوەندی بە جیهانی دەرەوە: (گرنگی، جۆرەکانی، سەردان، پەیوەندی تەلەفۆنی، مۆڵەتی خێزانی، ئامرازەکانی ڕاگەیاندن).
	نۆیەم: بینایەی بەندیخانە: گرنگی، مەرجەکانی: أ/ شوێنی بینایەی بەندیخانە، ب/ پێکهاتەی بینایەی بەندیخانە، ج/ قەبارەی بینایەی بەندیخانە.
	دەیەم: سیستەمی بەرێوەبردنی دامودەزگا سزاییەکان
	تەوەرەی دووەم: پێداویستییە دەرەکییەکانی کاری چاکسازی:
	١/ سیستەمی ئازادکردنی ئازادی مەرجدار (پێناسە، گرنگی، مەرجەکانی).
	٢/ پرۆگرامی چاودێری دوایینە (پێناسە، گرنگی، شێوەکانی).
نیە	**١٨. بابەتی پراکتیک (ئەگەر هەبێت)**

١٩. تاقیکردنەوەکان:

پ١/ دارشتن: مەبەست لە پشکنین چییە؟ و گرنگی لەچی دایە؟

و/ پێناسەی پشکنین: توێژینەوەیەکی زانستییە بۆ کەسایەتی بەندکراو لە هەموو لایەنە تاوانکاریە جیاوازەکانی بۆ گەیشتن بە کۆمەڵێك زانیاری کە ڕێگا دەدات بەجێبەجێکردنی سزای زەوتکردنی ئازادی بەشێوەیەکی ڕاست و دروست، وا تا پشکنین ڕێگە خۆشکەرە بۆ دەستنیشانکردنی پرۆگرامی چاکسازی کە ئامانجەکەی لابردنی مەترسی بەندکراوە لەسەر کۆمەڵگا و, هەروەها گەشەکردن بەتواناکانی ڕاهێنانی و ئامادەکردنی بۆ گەڕانەوە بۆ کۆمەڵگا.

پشکنین دەستنیشانی ڕادەی شیاوی بەندکراو دەکات بۆ ئازادکردنی مەجدار، جگە لە ئاشکراکردنی کێشە و گرفتەکانی بەندکراو و چۆنیەتی چارەسەرکردنیان و، هەروەها چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی مەرجێکە بۆ جێگیری بەندکراو و وەلامدانەوەی بۆ پرۆگرامەکانی چاکسازی، بۆئەوەی پشکنین ئامانجەکانی خۆی جێبەجێ بکات دەبێت ئاراستەی کەسایەتی بەندکراو بکرێت و لەبەرئەوەی فاکتەرەکانی تاوان ڕەنگە ناوەکی بن، جا پێویست دەکات پشکنینی پزیشکی بۆ بەندکراو بکرێت، ڕەنگە فاکتەرەکانی دەرەکی بن جا ئەمەش پێویست دەکات توێژینەوە بۆ لایەنە کۆمەڵایەتییە کەسایەتیەکەی بکرێت، پێویستی چاکسازی وا دەخوازێت بەردەوام بێت بۆ پشکنینی ئەزموونی کە فەرمانبەرە کارگێرییەکان جێبەجێی دەکەن.

پ٢/ باسی قۆناغەکانی کارکردنی بەندکراوان لە بەندیخانەکاندا بکە؟

قۆناغی یەکەم/ئازاردان: لە سەرەتای پەیدابوونی سیستەمی کارکردن مەبەست لەسەپاندنی بەسەر تاوانبار ئازار و ئەشکەنجەدانی بووە. لەسەدەی حەڤدەهەمدا ئاماژەیان بەوە دەکرد کەدەبێ کارکردن توندووتیژ و ڕیسواکار بێت بۆ بەندکراو، هەر بۆیە جۆرێك لەسزادان بەناوی ئیشی زەحمەت (اعمال شاقه) دەرکەوت، ئەویش بریتییە لەناچارکردنی بەندکراو بە جۆرە ئیشێکی زەحمەت. شایەنی باسە هەتا ئەمرۆش لە هەندێك لە یاساکانی ولآتانی جیهاندا کارکردن بەسزای ناوبراو دەکرێت لەمانە یاسای سزادانی میسری و سوری، بنەماکانی لایەنی کەمی مافەکانی بەندکراو ماددەی (١/٧١) هەموو جۆرە ئازاردانێك بەدوور دەخاتەوە لەنێو بەندیخانەکان.

قۆناغی دووەم/ئابووری: کاتێك بینرا کارکردنی بەندکراو وەکو سزایەك بەرهەمێکی هەیە، دەتوانرێت پشتی پێ ببەسترێ بۆ داپۆشینی پێداویستیەکانی ناو بەندیخانە، پرەنسیپی (پشت بەستن بەخۆ)دەرکەوت بێ ئەوەی گوێ بدرێت بە توانای بەندکراو بۆ ئەنجامدانی ئیش و ئارەزوو و ویستی و گونجانی لەگەڵ جۆری ئیشەکەدا، هەرچەندە بەدەستهێنانی بەرهەم لە کارکردن لەنێو بەندیخانە یارمەتی لایەنی ئابووری دەدات، بەلآم ئامانجێکی سەرەکی نیە لە پرۆسەی سزای نوێدا، هەروەك بنەمایەکانی لایەنی کەمی مافەکانی بەندکراو ئاماژەی پێکردووە لە بەندی(٧٢)ی بڕگەی (٢). هەرووەها لەکۆنگرەی لاهای ساڵی ١٩٥٠ بۆ قەلآچۆکردنی تاوان و مامەڵەکردنی تاوانباران ئەمەی ڕاسپاردووە.

قۆناغی سێیەم/ چاکسازی و ڕاهێنانەوە: پاش ئەوەی مەبەست لە سزا بریتی بوو لە چاکسازی و ڕاهێنان، کارکردن بوو بە بەشێك لەم ڕاهێنان وچاکسازییە، چونکە لەلایەکەوە دەبێتە هۆی پەیداکردنی گیانی هاریکاری لە نێوان بەندکراوان و ئەندامانی کارگێری دامودەزگاکە، لەلایەکیترەوە دەبێتە هۆی پەیدابوون و گەشەسەندنی توانست و بەهرە و متمانە بەخۆکردن، هەروەك دەبێتە هۆی چاندنی گیانی کارکردن و ڕاهاتن لەسەری، ئەمەش دەبێتە هۆی دوورخستنەوەی لە تاوان و بەرە و ژیانی ئاسایی دەیبات بێ ئەوەی مەترسی هەبێت لەسەر کۆمەڵگە، هەتا دوای دەرچوونی لە بەندیخانە سوودمەندە بۆ پەیداکردنی بژێوی ڕۆژانە، بەلآم لەگەڵ ئەوەی مەبەست لە کارکردن لەکاتی ئێستادا بریتییە لە چاکسازی و ڕاهێنانەوە؛ تاوانبار گەلێ سودی تریش لە سیستەمی کارکردن لەنێو بەندیخانەکان دێتەدی, کە بریتییە لە بەشداریکردن لە ئابووری نێو بەندیخانە و پاراستنی سیستەمی نێودا، لەبەرئەوەی کارکردن بە مافێك دادەنرێت لە مافەکامی بەندکراو.

■ ڕاست وچەوت::

پ٣/ أ- سیستەمی ئازادکردنی مەرجدار بی هیچ مەرجیك هەموو بەندکراوان دەگریتەوە.

ب- پۆلینرکردن تەنها لەسەر بنەمای تەمەن و ڕەگەز لە بەندیخانەکان ئەنجام دەدریت.

پ٤/ بژاردەی زۆر: چ پرۆگرامێك بە پێداویستییە دەرەكییەكانی كاری چاكسازی هەژماردەكرێت؟ **(پرۆگرامی فێركردن)، (پرۆگرامی چاودیری دواییینە)، (پرۆگرامی كاركردن)، (پرۆگرامی پەروەردەی ئاییینی).**
٢٠. تێبینی تر **لێرە مامۆستای وانەبێژ دەتوانێت تێبیني وكۆمەنتی خۆی بنوسێت بۆ دەوڵەمەندكردنی پەرتووكەكەی.**
٢١. پێداچوونەوەی